

15. Інструкції про порядок розгляду і вирішення звернень та особистого прийому в органах прокуратури України, затверджені наказом Генерального прокурора України № 9гн від 21 червня 2011 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gr.gov.ua/.../file_downloader.html?_

16. Про правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України № 1306 від 10 жовтня 2001 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>

Захарко А.В. Основания проведения следователем ОВД в уголовном процессе осмотра транспортного средства, находящегося во владении лица.

Проанализированы нормативные акты, которыми регламентируется право следователя органов внутренних дел проводить осмотр транспортного средства. Выделены основания проведения следователем ОВД в уголовном процессе осмотра транспортного средства, находящегося во владении лица, без решения суда и без добровольного согласия владельца транспортного средства на проведение осмотра.

Ключевые слова: основания проведения осмотра, владелец транспортного средства, добровольное согласие.

Zakharko A.V. Grounds for Examination of Private Personal Vehicle within the Criminal Procedure by Law Enforcement Investigator.

Normative acts regulating the power of law enforcement investigator to examine vehicle are analyzed. The grounds for criminal procedural examination of a vehicle owned by a private person by an investigator of Bodies of Internal Affairs without a court decision and without the voluntarily permission of the owner of the vehicle for examination are distinguished.

Key words: grounds for investigative examination, vehicle owner, voluntarily consent.

Стаття надійшла 11 березня 2013 р.

УДК 343.985 (477)

Н.М. Максимішин

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ ФІКСАЦІЇ
СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНІЧНИМИ
ЗАСОБАМИ ЗА ЧИННИМ КПК УКРАЇНИ**

Розглянуто особливості та основні переваги фіксації судового допиту технічними засобами. Аналізується значення процедури фіксації судового допиту в кримінальній справі та роль у судочинстві.

Ключові слова: допит, технічні засоби, суд, секретар судового засідання, фіксування кримінального провадження.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес сприяв введенню нових високоєфективних засобів фіксації та відтворення інформації – звуко- і відеозапису, які почали широко застосовуватися під час кримінального провадження у суді. Протокол судового засідання був єдиним процесуальним документом, у якому фіксувались хід та результати судового провадження, відтворювались обставини судового слідства, дебати сторін, клопотання учасників, заходи щодо забезпечення встановлення істини, захисту прав і свобод учасників провадження. Але цілком очевидно, що неможливість точної фіксації усної мови нерідко призводила до деформованого викладу секретарем судового засідання виступів учасників провадження, заміни слів та виразів (особливо це стосується складної юридичної термінології), довільної інтерпретації усних зауважень тих, хто виступає.

Стан дослідження. Дослідження окремих сторін фіксації судового провадження технічними засобами присвячені праці Е. Кудрявцевої, Л. Алоцкера, Т. Добровольської, В. Тертишника та ін. Авторами публікацій з цієї тематики є Дем'янчук В.А., Когутич І.І., Крикунов О.В., Мурадов В.В. та багато інших. Проте після прийняття чинного КПК України питання фіксації судового провадження технічними засобами виявились досліджені недостатньо і вимагають подальшої наукової розробки. Враховуючи це, **метою** статті є дослідження окремих питань кримінально-процесуального порядку фіксування судового провадження технічними засобами, а також організаційно-правові і технічні аспекти звукозапису в суді.

Виклад основних положень. Засади гласності й відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами ґрунтується на конституційному положенні, котре визначене як основна засада судочинства. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод зазначає, що кожна людина при висуненні проти неї кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд справи незалежним і безпосереднім судом і винесення прилюдно судового рішення (п. 1 ст. 6).

В.В. Король вважає, що гласність кримінального судочинства як вид соціальної гласності полягає у відкритості судочинства, надаючи всім громадянам право безпосередньо знайомитися у доступній формі з його ходом, тобто отримувати з можливістю розповсюджувати інформацію, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією правових норм у сфері судочинства, характеризується цілісністю і завершеністю, повнотою та послідовністю при судовому розгляді [4, с. 12].

Головною метою судової системи держави і безпосередньо її представників має бути реальне забезпечення можливості захисту прав і свобод людини та громадянина. Конституція України виходить з того, що громадськість має право знати про те, що відбувається в залі судових засідань. Публічність провадження у справі дає громадянам можливість зрозуміти призначення своєї держави, її Конституції, побачити у судовій владі справжнього захисника їхніх прав та свобод.

Система фіксування судового процесу, що існувала до сьогодні, а саме письмове конспектування результатів судового провадження, була не досконалою. Під час підготовки протоколів судового засідання вручну, без сумніву мало місце особисте ставлення до подій, що виникали у судовому засіданні, висловів сторін та учасників провадження, з боку особи, котра вела протокол. Як наслідок, неминучий суб'єктивізм при фіксуванні судових засідань. Відкритою залишалась проблема недовіри з боку громадян щодо неупередженості суду, численні зауваження з боку учасників судового процесу щодо протоколів засідання, скарги на необ'єктивність викладених у протоколі подій, та скасування або зміну постановлених судами рішень. Звукозапис судового засідання став вирішальним кроком на шляху вирішення цієї проблеми. Повний і точний запис судового провадження є необхідним не тільки суддям для справедливого вершення правосуддя, а й для кожного пересічного громадянина, який стикається з правосуддям, коли його справа слухається в суді.

Фіксування судового провадження технічними засобами – це технічний запис судового засідання за допомогою апаратно-програмної апаратури з фіксування судового провадження, що включає в себе створення аудіо-фонограми судового засідання. І як наслідок цього в залі судового засідання з'явилась відповідна техніка – мікрофони та з'єднані з ними додаткові комп'ютерні блоки тощо [8, с. 144].

Кримінальне провадження у суді здійснюється відкрито (винятковими є справи, коли суд вирішує питання про здійснення судового провадження в закритому судовому засіданні) і фіксується за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Носій інформації, на якому виконано технічний запис судового засідання (касета, дискета), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи.

Безумовно, за умов гласного судового розгляду в присутності сторін та публіки можливість фальсифікації фонограми обмежена, а тому контроль за об'єктивністю відображення може бути менш жорст-

ким, аніж на досудовому слідстві. Проте звукозапис частини показань або спеціальне повторення показань для запису може породити тенденційність і необ'єктивність відбору інформації для відображення. «Вирваний» з контексту фрагмент показань здатний взагалі спотворити зміст повідомлення.

Тому, необхідно фіксувати весь хід судового розгляду, не допускаючи вибіркової фіксації, тим паче що вибіркове здійснення звукозапису не відповідає конституційному принципу повного технічного фіксування судового розгляду [2, с. 39–40].

Як правило, це було (і є) дуже важливим у тих справах, які теоретично можуть бути скасовані чи переглянуті через процесуальні порушення або інші зловживання, які в журналі судового засідання не те що важко, а взагалі неможливо зафіксувати – наприклад, заінтересованість судді в певному вирішенні справи, що проявляється в очевидному нехтуванні прав однієї зі сторін.

На жаль, за словами голови Верховного Суду України, чотири тисячі нині діючих місцевих загальних судів забезпечені лише 1850 залами судових засідань. Тому судді часто змушені розглядати справи безпосередньо у своїх кабінетах, які зрозуміло, одночасно виконують і функцію нарадчих кімнат. Зрозуміло, що встановити там необхідну апаратуру неможливо ані практично (замала площа), ані теоретично (існують певні законодавчі обмеження стосовно облаштування таких кімнат. Прогалини у використанні цієї системи звичайно є, але позитивних сторін все ж більше [3].

Однак необхідно відзначити послідовність дій законодавця щодо запровадження технічного фіксування судового розгляду кримінальної справи, оскільки п. 7 ч. 2 ст. 412 КПК України серед істотних порушень вимог кримінально-процесуального закону розглядає відсутність у матеріалах провадження журналу судового засідання або технічного носія інформації, на якому зафіксоване судове провадження в суді першої інстанції.

24 вересня 2004 р. Державною судовою адміністрацією України був виданий наказ про затвердження програми навчання секретарів судового засідання загальних судів України з питань здійснення повного фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного запису. Ця програма була призначена для проведення навчання секретарів судового засідання, а саме процесу технічної фіксації судового засідання. Згідно цієї програми секретарі судових засідань повинні засвоїти:

1. Обов'язки посадових осіб, які здійснюють фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу.
2. Склад програмно-апаратних засобів комплексів з фіксування судового процесу.
3. Порядок звукозапису.
4. Правила зберігання архівних та робочих копій.

Кожен секретар судового засідання, після проходження курсу навчання на відповідному семінарі, складає іспит і отримує сертифікат «Техніка фіксації судового процесу», який є обов'язковою вимогою, або допуском секретаря судового засідання до виконання своїх обов'язків.

Саме секретар судового засідання має виняткові повноваження для фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу, створення архівних та робочих копій отриманих даних, а також для озвучення фонограм попередніх засідань. Секретар судового засідання несе персональну відповідальність за результати роботи комплексу під його керівництвом, за дотримання ним інструкцій та за технічний стан обладнання комплексу, з яким він працює.

Важливе значення для належного технічного запису має попередня підготовка до нього.

Перед початком використання записувального обладнання секретар судового засідання зобов'язаний переконатися, що техніка належно працює і, що результати судових допитів, інших судових дій тощо будуть правильно записуватися, перевірити комплекс звукозапису на відсутність ознак втручання в його конструкцію, цілісність пломб, також звірити годинник та календар комплексу звукозапису на предмет відповідності поточним даті та часу. Секретар також має переконатися, що мікрофони підключені до звукозаписувального пристрою, правильно і належним чином розташовані у залі судового засідання.

У разі виявлення ознак втручання, порушення цілісності пломб, непрацездатності комплексу звукозапису секретар зобов'язаний терміново повідомити адміністратора чи суддю про такі обставини. У разі неможливості налагодження конкретної роботи комплексу звукозапису секретар зобов'язаний повідомити про це суддю. Залежно від цього суддя вирішуватиме питання про зміну місця судового розгляду, де є працюючий комплекс звукозапису, або про відкладення судового засідання.

До початку судового засідання секретар судового засідання повідомляє усіх учасників провадження про повну фіксацію судового розгляду технічними засобами.

На думку В. Стефанюка, Л. Богданова, Ю. Попова, таке повідомлення повинно охопити широке коло обставин, а саме:

1. Готовність технічних засобів до фіксування судового процесу;

2. Модель та серійний номер технічного засобу фіксування судового процесу, його опломбування, що унеможлиблює зміну зафіксованих даних;

3. Тип та серійний номер носія інформації, на який буде зафіксовано фонограму судового процесу [2, с. 28].

Ст. 73 КПК України передбачає, що секретар судового засідання забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами та веде журнал судового засідання.

В процесі згаданого контролю секретар судового засідання повинен весь час слідкувати за тим, щоб встановлене звукозаписувальне обладнання справді записувало всі усні показання допитаних осіб та іншу інформацію в ході кримінального провадження. Під час будь-якого судового засідання необхідно слідкувати за тим, чи записувальне обладнання правильно функціонує, чи носій, на який записується інформація, належної якості, а мікрофони чітко розділяють виступи всіх учасників судового провадження.

Крім цього, секретар судового засідання веде записи у спеціальному журналі, який є частиною офіційного запису судового провадження і використовується при розшифруванні запису на диску. В разі необхідності секретар може звернутись до суду з проханням, щоб той чи інший виступаючий чи допитуваний говорили голосніше.

Якщо допит у суді фіксується за допомогою технічних засобів, то текстові показання допитуваного не вносяться до журналу судового засідання, якщо немає заперечень зі сторони жодного з учасників судового провадження.

У п. 9 ст. 352 КПК України зазначено, що у виняткових випадках, для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту, суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін кримінального провадження чи самого свідка постановляє вмотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможлиблює його ідентифікацію та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них. Така система допиту в суді є справді новацією для України. Досвід зарубіжних країн показує, що дистанційне проведення

судово-слідчих дій за допомогою технічних засобів у режимі «реального» часу є досить ефективним, якщо інший спосіб проведення допиту неможливий. Тобто, законодавче запровадження такої системи забезпечить безпеку допитуваних в суді осіб, оперативніше проведення судово-слідчих дій, отримання більш широких показань від допитуваного, сприятиме якомога кращому дослідженню доказів як щодо вини, так і невинуватості особи.

Звукозапис більшою мірою, ніж протокол, відтворює особливості процесу одержання фактичних даних у формі показань під час допиту в суді, точніше фіксує не тільки зміст показань, але і загальні умови, в яких проводиться судовий допит, темп, голосові особливості та емоційне забарвлення мови.

На відміну від протоколу, який містить перетворене за формою, тобто впорядковане секретарем судового засідання повідомлення допитуваного, звукозапис безпосередньо фіксує саме те, що сказав допитуваний, у тих же виразах і послідовності. Тому тут, поряд із змістом показань, набувають значення і звукові ознаки (інтонація, наголоси, паузи), суттєво доповнюючи їх зміст [1, с. 109–110]. Недарма М.І. Порубов слушно підмітив, що голос – одна з яскравих рис, які виражають індивідуальність людини. Інтонація за своєю роллю настільки самостійна, що незалежно від формального значення слів може визначити істинний зміст фрази [2, с. 16].

Після закінчення слухання кримінальної справи журнал судового засідання підписує секретар і головуючий суддя. Також кожен з учасників судового провадження, перелік яких подано у п. 26 ч. 1 ст. 3 КПК, має право отримати копію запису судового засідання, зробленого за допомогою технічного запису. Це копіювання може здійснюватись лише співробітником суду в присутності учасника судового провадження, що звернувся за копією і на його особистий технічний носій. Копіювання дозволяється робити лише з резервних копій, оскільки оригінал запису долучається до матеріалів справи. Факт зняття копії запису та дані про її одержувача мають відмічатись у спеціальному реєстрі, куди заносяться всі випадки відтворення запису судового засідання з даної резервної копії.

Найочевиднішими перевагами фіксації судового допиту технічними засобами, як видається, є:

1. Об'єктивність з боку особи, яка проводить допит, що є дієвим засобом забезпечення повного, неупередженого, законного і обґрунтованого судового рішення.

2. Повне збереження словесної інформації судового провадження. Всю основну і додаткову інформацію, яку секретар судового засідання не встигав зафіксувати у протоколі, тепер можна прослухати на аудіокасетах.

3. Значно менша затрата часу для проведення судового допиту, адже в окремих випадках головуючий був змушений призупиняти розповідь допитуваної особи, щоб дати змогу секретарю судового засідання докладно внести в протокол його показання. Траплялись випадки, коли протокол складався після закінчення судового засідання.

4. Відсутність особистого ставлення особи, яка складає протокол судового засідання до свідчень, що дає допитувана особа.

5. Має місце максимальна передача всіх наявних мовних і психологічних особливостей зафіксованої розмови, що аж ніяк не можна забезпечити письмовим протоколюванням.

6. Відсутність зміни розмовно-побутового стилю на офіційно-діловий.

Хоча звукозапис судового допиту може містити більшу кількість надлишкової інформації, ніж протокол судового засідання, збереження у ній безпосередньої форми повідомлення і звукових особливостей його передачі під час допиту в суді служить важливою гарантією повноти і точності, виключає втрату відомостей випадково пропущених, чи визнаних секретарем судового засідання такими, що не мають значення для справи.

Відтворення технічного запису судового процесу здійснюється на вимогу сторін чи за ініціативою суду, носій інформації на якому зафіксовано судове провадження зберігається при справі. Крім цього всі учасники судового розгляду та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, мають право робити письмові нотатки, а також використовувати портативні аудіотехнічні пристрої.

Проведення ж у залі судового засідання фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання по радіо й телебаченню допускаються на підставі ухвали суду за наявності згоди на це осіб, які беруть участь у справі.

Фіксування перебігу і результатів допиту в суді значно збільшує обсяг і якість одержаної інформації в суді, що насамперед підвищує надійність і точність одержаних свідчень та покращує забезпечення прав учасників процесу, оскільки, крім змісту, можуть бути сприйняті та оцінені інші особливості: обстановка, в якій відбувся

допит, послідовність запитань, ступінь взаєморозуміння особи, що веде допит, і допитуваного. Однак, необхідно зазначити й на «негативі», адже технічні засоби поки що є набагато уразливішими в сенсі знешкодження або пошкодження, ніж паперовий носій, тому необхідно обережно поводитись з оригіналом запису і працювати лише з робочими копіями запису судового провадження.

Висновки. Можна без перебільшення сказати, що запровадженням технічного запису судового процесу насамперед підвищить культуру ведення судових засідань, крім цього кожен його учасник ретельніше готуватиметься до участі в останньому, пам'ятаючи про обов'язки, покладені на нього законом, – глибоке вивчення справи, а також про об'єктивність, справедливість, встановлення істини, професійну компетентність.

На перший погляд жодних принципових змін щодо порядку фіксації кримінального провадження не відбулось: замість протоколу судового засідання за чинним КПК України секретар судового засідання має вести електронний журнал та здійснювати звукозапис. Принципова відмінність такого підходу полягає в тому, що одразу фактично після судового засідання суд, учасники кримінального провадження вже мають можливість отримати готовий процесуальний документ.

1. Гулкевич З.Т. Документування слідчих дій: процесуальне і криміналістичне дослідження / З.Т. Гулкевич. – Л.: «Тріада плюс», 2008. – 176 с.

2. Дем'янчук В.А. Фіксація інформації при розгляді кримінальної справи у суді: монографія / В.А. Дем'янчук, О.В. Крикунов. – Рівне: Каліграф. – 232 с.

3. Козлов С. Техзасоби в цивільному процесі: фіксуємо непорозуміння / С. Козлов // Юридична газета. – К., 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/ru/oarticle/1863/>

4. Король В.В. Засада гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України / В.В. Король: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. – Львів, 2002. – С. 12.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 292 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

7. Інструкція про порядок фіксування судового процесу технічними засобами: Наказ Державної судової адміністрації України від 21.06.05 року № 84.

8. Сербін М. Використання технічних засобів при розгляді кримінальних справ у суді / М. Сербін, К. Озерова // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2009. – № 2. – С. 142–148.

9. Стефанюк В. Гласність судового процесу та його повна фіксація / В. Стефанюк, М. Лукашова // Закон і бізнес. – 2001. – № 10. – С. 291–294.

Максимишин Н.М. Особенности и преимущества фиксации судебного производства техническими средствами по действующему УПК Украины.

Рассмотрены особенности и основные преимущества фиксации судебного допроса техническими средствами. Анализируется значение процедуры фиксации судебного допроса по уголовному делу и роль в судопроизводстве.

Ключевые слова: допрос, технические средства, суд, секретарь судебного заседания, фиксирования уголовного производства.

Maksymyshyn N.M. Peculiarities and Advantages of Judicial Proceedings Recording by Technical Means According to the Current CPC of Ukraine.

The peculiarities and basic advantages of recording of judicial interrogation by technical means are considered. Significance of procedure of recording of judicial interrogation in a criminal case and the role of judiciary is analyzed.

Key words: interrogation, technical equipment, court, secretary of the court session, recording of criminal proceedings.

Стаття надійшла 25 квітня 2013 р.

УДК 343.1:347.922(477)

В.Т. Нор, Х.Р. Ханас

ЦИВІЛЬНИЙ ПОЗОВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КРАЇН КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Наведено способи відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням у кримінальному провадженні країн континентальної правової системи. Досліджено підходи законодавців цих країн до таких питань, як предмет цивільного позову в кримінальному провадженні, часові рамки його пред'явлення, основні правила розгляду та вирішення, а також забезпечення цивільного позову.

Ключові слова: цивільний позов у кримінальному провадженні, з'єднаний процес, Кримінальний процесуальний кодекс, кримінальне правопорушення, відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди.